

Работу па выпрацоўцы неабходных уменняў і навыкаў можна працягваць і на ўроках літаратуры. Для гэтага неабходна ўвесці ў практыку бягучага кантроля такую форму, як пісьмовыя адказы-разважанні на прапанаваныя настаўнікам пытанні. Прычым форма гэтага разважання (дэдуктыўнае, індуктыўнае, раздзяляльнае, ад процілеглага можа выбірацца вучнем па асабістаму жаданню ці прапаноўвацца настаўнікам адразу). Прытрымлівацца схемы разважання неабходна і пад час вусных адказаў, тым больш што спецыфіка вывучаемых у старэйшых класах літаратурных твораў спрыяе такому спосабу разгортвання думкі.

Менавіта такім чынам, на наш погляд, можа быць вырашана праблема стварэння інтэграванай сістэмы навучання школьнікаў напісанню сачыненняў-разважанняў. Для фарміравання тэарэтычных асноў разважання трэба прыцягваць асобныя палажэнні логікі і рыторыкі, выпрацоўка неабходных уменняў і навыкаў павінна весціся разгрупавана як на ўроках мовы, так і літаратуры.

Літаратура

1. Кохтев Н.Н. Риторика. Учеб. пособ. для 8–11-х кл. учеб. заведений с углубл. изуч. гуманитар. предметов, а также для лицеев и гимназий. М., 1994.
2. Протчанка В. У. Актуальныя праблемы тэорыі і практыкі навучання беларускай мове. Мінск, 2001.

Т.М. Смольская

АСАБЛІВАСЦІ ПРАЦЫ З ТЭКСТАМ ПА СПЕЦЫЯЛЬНАСЦІ НА ЗАНЯТКАХ ПА БЕЛАРУСКАЙ МОВЕ СА СТУДЭНТАМІ-ХІМІКАМІ

Па праграме, зацверджанай Міністэрствам адукацыі Рэспублікі Беларусь, выкладанне курса беларускай мовы зведзена, па-першае, да мізэрнай колькасці гадзін (34 гадзіны), па-другое, зарыентавана на засваенне тэрміналагічнай лексікі. Відавочна, што “напрацоўваць” матэрыял у гэтым накірунку дапамагае такі трывалы метадычны прыём як праца з тэкстам па спецыяльнасці.

Пераклад як метада навучання, як правіла, дапамагае студентам вызначыць, акрэсліць і прадэманстраваць адну з галоўных праблем: не такім простым аказваецца працэс перакладання, як гэта здаецца на першы погляд.

Пры працы над тэкстам высвятляецца, што, па-першае, у навучэнцаў, як паказала практыка, вельмі абмежаваны запас беларускай лексікі, па-другое, значныя праблемы назіраюцца па многіх тэмах, трывалае засваенне якіх прадугледжвалася ў школе, па-трэцяе, агульнаінтэлектуальны ўзровень сённяшніх навучэнцаў часам не вытрымлівае ніякай крытыкі. У сувязі з названымі вышэй прычынамі напрошваецца вывад: самае простае, на першы погляд, перакладанне для многіх становіцца невырашальнай задачай. З вопыту працы можна канстатаваць, што не дапамагаюць студэнтам паспяхова справіцца з пастаўленай мэтай наступныя акалічнасці: недакладнае веданне або поўнае няведанне значэння таго ці іншага слова, інакш кажучы, большасці навучэнцаў бракуе лексічнага беларускамоўнага запasu, часам вялікія складанасці ўзнікаюць пры падборы слоў-сінонімаў у межах беларускай мовы, дрэнна арыентуюцца студэнты ў правільным выбары пастаноўкі націску, блытаніна назіраецца ў напісанні па-беларуску слоў запазычаных, не могуць навучэнцы ў большасці выпадкаў правільна і пісьменна ўтварыць пэўныя граматычныя формы ці даць іх дакладны пераклад з рускай мовы. Усе пералічаныя “хібы” ні ў якой ступені не спрыяюць таму, што студэнт добра справіцца з пастаўленай задачай.

Як бачым, прыступаючы да працы над тэкстам па спецыяльнасці, выкладчык павінен улічваць і тыя нюансы, пра якія было ўзгадана вышэй. Тым не менш, план моўнай падрыхтоўкі будучых хімікаў прадугледжвае ў якасці абавязковай працу над перакладам тэкстаў па спецыяльнасці.

Пры перакладанні спецыяльных тэкстаў на беларускую мову неабходна браць пад належную ўвагу пэўныя асаблівасці:

1. У беларускай і рускай мовах назіраюцца пэўныя разыходжанні ў родавай прыналежнасці назоўнікаў (*накіп* – *накінь*, *давление* – *ціск*, *окись-вокіс* і г. д.)

2. Трывалае засваенне правілаў напісання канчаткаў у назоўніках мужчынскага роду 2-га скланення, што ў родным склоне маюць канчаткі *-а* (*-я*) і *-у* (*-ю*). Для хімікаў гэта, бадай, адзін з галоўных момантаў, таму што ў спецыяльных тэкстах па хіміі даволі многа сустракаецца назоўнікаў-тэрмінаў такога кшталту (*газойль*, *бромэтан*, *бутадыён*, *кокс*, *крэкінг*, *карбід* і г. д.).

3. У беларускай мове вельмі рэдка ўжываюцца кароткія формы прыметнікаў і дзеепрыметнікаў. Пры перакладзе ў спецыяльных тэкстах па хіміі сустракаюцца выразы тыпу *распространен в земной коре*, *кремний открыт в 1811 году*, *хорошо растворима в воде*, *мышьяк впервые получен* і

да т.п., якія не могуць быць перакладзены на беларускую мову з захаваннем кароткіх формаў дзеепрыметнікаў.

4. Немагчымасць размежавання ў беларускай мове графічна аднолькавых форм дзеепрыметнікаў і дзеепрыслоўяў патрабуе перакладу сказаў са словазлучэннямі тыпу *реакции, приводящие к образованию полимеров; гидроксил, появившийся в циклической форме у атома углерода; горючее, используемое в двигателях внутреннего сгорания; группа веществ, избирательно действующих на центральную нервную систему* формай складаных сказаў: *рэакцыі, што прыводзяць да ўтварэння палімераў; гідракісл, які з'явіўся ў цыклічнай форме ў атаме вугляроду; гарючае, што выкарыстоўваецца ў рухавіках унутранага згарання; група рэчываў, якія выбарачна ўздзейнічаюць на цэнтральную нервовую сістэму.*

5. У граматыцы беларускай мовы не маюць сферы выкарыстання зваротныя дзеепрыметнікі. Словазлучэнні *растворяющиеся в воде, воспламеняющиеся при трении, сообщающиеся между собой, останавливающиеся в росте, распадающиеся на отдельные элементы* – паслоўнага перакладу на беларускую мову не маюць, найлепшы варыянт – перакласці складаным сказам з азначальнай даданай часткай.

Такім чынам, пераклад спецыяльных тэкстаў як адна з форм практычных і лабараторных заняткаў у студэнцкай аўдыторыі дазваляе вырашыць адразу некалькі задач:

- пашырыць лексічны (беларуска- і рускамоўны!) запас навучэнцаў (на ўзроўні агульнаўжывальных слоў і прафесіяналізмаў);
- прымусіць студэнтаў набыць вопыт і добра арыентавацца ў падборы сінонімаў, антонімаў, паронімаў, амонімаў;
- замацаваць у свядомасці навучэнцаў добрае веданне граматычных норм беларускай мовы;
- адпрацаваць на канкрэтных прыкладах пэўныя правілы культуры маўлення і стылістыкі;
- павысіць узровень прафесійнай адукаванасці і падрыхтаванасці;
- узяць, несумненна, агульнаінтэлектуальны ўзровень асобы, якая ў хуткім часе атрымае дыплом аб заканчэнні ВНУ.